

1. דוד בן גוריון והאינטלקטואלים: משיחיות מדינית

ולנוער בישראל דרוש חזון שהוא גם יהודי וגם אנושי. אבל לא שני חזונות נפרדים, אחד ליהודי שבנו ואחד לאדם שבנו, אלא חזון גאולה והתעלות אחד, שלם, כולל, ממצה כל מאוויי אדם וערכיו העליונים. ודבר זה נתון אך ורק בחזון המשיחי, שנתבשר תחילה על ידי נביאי ישראל. הוא לא נולד לפני שבעים שנה. ההיסטוריה שלנו אינה מתחילה בהכרזת המדינה, ולא בקונגרס הציוני הראשון, אף לא בעליית ביל"ו וביסוד פתח-תקוה ומקוה-ישראל; ימיו כימי ישראל. ועוד זאת, חזון הגאולה של נביאי ישראל לא הצטמצם רק בתחומי העם היהודי, אם כי גאולת ישראל הייתה חלק יסודי בלתי נפרד מהחזון.⁶⁶

בן-גוריון היה חניך תרבות התחייה העברית באירופה שעל גבול המאה העשרים, תרבות שצמחה צמיחה דיאלקטית מהנאורות. האוניברסליזם האירופי של הנאורות הוא שהצמיח את התודעה הפרטיקולריסטית הלאומית-יהודית: אם זכות ההגדרה העצמית היא זכות אוניברסלית המוענקת לכל יחידה אתנית-היסטורית בעלת תודעה ייחודית, מדוע לא ייהנו היהודים מזכות זו כמו הצרפתים, האיטלקים ולאומים אחרים באירופה? ביסוד הפילוסופיה הציונית של ההיסטוריה מבית מדרשו של בן-גוריון עמדה לא "הגישה הבכיינית" של ההיסטוריה היהודית ("מצוקה") – שהציבה במרכזה את האנטישמיות כחוויה המכוננת של העם היהודי וכתמצית קיומו – אלא תפיסה חיובית של ההיסטוריה היהודית ("משיחיות") – שהבליטה את מעמדם האוונגרדי של היהודים הריבוניים בקרב אומות העולם. כאמור, במרכזה של תפיסה אוונגרדית זו עמד היסוד המשיחי.

רק מטומטמי המח וקצרי ההשגה יכולים לדמות שחלום המשיח של עשרות דורות שבעי סבל ויסורים היה רק הזיה ריקה. דרך צינורות נעלמים, מדור לדור, נמשכת המשאת הגדולה ומפעמת בלבבות – ומה לא יעשה האנוש ברוך הצמאון והרעב ליצירה ולגאולה? היבצר מכח הסבל לחולל את גדול הפלאים לאחר שיפנה לתוך מסלול היצירה, נטוע על קרקע המולדת, אחוז באלפי נימים בחזון התשועה העולמית והגאולה הגדולה, המשיחית, החזון המחיה את ההיסטוריה העברית.³⁷

רכיבים רבים של מושג המשיחיות הבן-גוריוני באו לידי ביטוי עוד בשלב מוקדם זה בדרכו הפוליטית של מייסד המדינה: אמונה בכוחו של החלום המשיחי להחזיר את העם היהודי להיסטוריה; הכרה בחשיבות המסורת התרבותית וההמשכיות ההיסטורית; אמונה כי חבלי משיח קודמים לגאולה; השקפה שלפיה האידאה המשיחית יכולה להתגשם רק בקרקע המולדת, בד בבד עם עמידה על הקשר ההכרחי בין החזון הלאומי הפרטיקולרי לגאולה המשיחית האוניברסלית; והעיקר – אמונה שהחזון המשיחי הוא היעד המרכזי של ההיסטוריה היהודית-עברית. בקטע שלהלן טמונה ליבת החזון של בן-גוריון, גרעין אידיאי שעתיד לצמוח לאילן בעל ענפים רבים, שעיקרו מרכזיות התנ"ך, המולדת וארץ ישראל, דבקות בחזון הנביאים ואמונה בתפקידה האוונגרדי של ישראל בקרב אומות העולם מתוך השקפה של לאומיות אוניברסלית:

עוד הם פזורים בכל כנפי ארץ – מאות ואלפי צעירינו הנושאים בלבם חלום לא ברוך, מאוויי-גאולה ומהפכה סתומים – יתכנסו לארץ ויבקע מעין היצירה החתום, יפרוץ המרץ הכבוש והשמור מדורי דורות, הרווי-חזון-המשיח והיונק ממעין המהפכה האנושית הגדולה המפכה בכל עזה בדורנו רב-היסורים וצמא ההתחדשות, והיצירה הגדולה אשר תאיר את דרך העתיד, יצירת-הגאולה, תצמח על תרבות ארץ-

וחבריה הם מבשרי החברה החדשה שתיכון בארץ ישראל. מכאן שארץ ישראל אינה רק פתרון טריטוריאלי-מדיני לצרת היהודים, אלא מרחב שיתממש בו החזון המשיחי:

צינונות היא לא רק בניין ארץ ישראל. אפשר לבנות את ארץ ישראל ותקוות ישראל תכזב. אפשר להקים חברה שתהא לקלון. אין קסם בארץ ישראל. גם שם אפשר להתנוון. יש גם שם סוחרי נשים. אפשר ליצור קיני עבדות ערבית שיהיו לזוועה לעם היהודי ולאנושיות. לבנות עם יהודי ולחדשו נחוץ כסף – אך לא רק כסף. נחוצה אידיאה מוסרית גדולה.⁴²

בארץ ישראל החלוצית הונכח המשיח בשדה החרוש, במגדל השן שבהר הצופים, בדמיון האוטופי, בשפה העברית ובסדנת המשורר. התודעה העצמית של תחיית הקהילה היהודית בפלשתינה התעוררה בהשפעת הרעיון המשיחי. בד

2. רזונצוויג: בחזרה לעתיד

...מה יכולה הציונות, כתנועה פוליטית, לעשות למען הדת בארץ ישראל שלא כפי מה שהיא עושה? הרי לא נדרוש ממנה שתנקוט דרך של כפיית דעות. אדרבה, חופש דעות הוא הדבר היחיד שאפשר לדרוש ממנה, ולבד מזאת, עוד יחס של כבוד לדת, ככל שעלולה להיות התנגשות שלטונית בין השתיים. שתי דרישות אלו ממלאה הציונות כאן ובארץ ישראל לא פחות מאשר ה'צנטראל פראיין' (התנועה הליברלית). תוכנית דתית חיובית לדעתי אינה הולמת את הציונות כפי שאינה הולמת את ה'צנטראל פראיין'. גם לדת טעמים רבים לדחות את שירות הדוב של המדינאים. הדת זקוקה לספונטניות. וכשאני מתבונן במתהווה באופן ספונטני בארץ ישראל, אני מוכרח לומר, שבשום מקום בעולם לא נתגשמו כבר היום במידה כזו דרישות הליברליזם היהודי הדתי. אינני נכנס בעניין קיומה הכללי של מצוות מילה, אף כי אתה היודע את המצב בנידון זה בגרמניה, ודווקא בחוגים שמהם באים החלוצים הגרמניים. אלא השבת, למשל. אורתודוקסים אפשר שיראו חילול שבת בזה שבני המושבות מעשנים וכותבים מכתבים, או עורכים משחקי ספורט בשבת. אבל לנו אסור לראות את הדברים כך!...

ואף תל אביב 'עיר הספרים', Pudendum (דבר מביש) של ההצלחה הציונית לרוב הציונים – איני יכול אלא להתפעל כאשר אני שומע שכל החנויות סגורות שם משעת הקידוש ועד ההבדלה, וקיימת לפחות הצורה, שלתוכה אפשר לצקת את תוכן השבת. היכן תמצא אצלנו דבר כזה? היכן היו לך או לחברך הליברלים סיכויים כאלה לספסלים מלאים בבית הכנסת? וכאשר אני שומע, כיצד תלמידים בבית הספר הריאלי של בירם, שהוא מוסד לאומי טיפוסי, קוראים תנ"ך, עוברת בי צמרמורת כשאני חושב על שיעורי הדת של ילדינו ועל דרישותינו המופלגות ביותר לגביו.

3. מרטיין בובר: מלכות שמים

"במשך אלפי שנים היינו עם עקר. [...] השינוי הגדול התאפשר עם כניסת היהדות לציביליזציה המערבית [...], כאשר בחיים האירופיים צעדה המודעות העצמית הלאומית הפריאה לכיוון האידיאל של אנושות ללא שפיכות דמים [...], כאשר כל אומה החלה משרתת את הציבור באמצעות הפעלת כישורונותיה לטובת פעילות יצרנית, כאשר ההכרה החברתית של המבוקש נטמעה בהכרה הלאומית של הקיים. היה זה אז ששודכנו לציביליזציה המערבית והתאפשרה חשיפת תשוקתנו הקדומה לקיום לאומי בצורתו המודרנית הקרויה 'ציונות' – תשוקה שבמשך מאות בשנים ביטאה עצמה בציפייה שבכמיהה או באקסטאזות משיחיות פרועות. והייתה זו גם אותה השתדכות שאפשרה את כמיהתנו ליופי ולפעולה – כמיהה ששוב ושוב עונתה עד מוות בגטו – וכך התגבשה לקראת כוח צעיר שבצורתו הנוכחית הבלתי גמורה אנו מכשירים את העתיד הגדול ואשר נעניק לו את השם 'אמנות יהודית'. העובדה ששוב יש לנו אמנים – ובאמנים אין כוונתי רק לפסלים אלא גם למשוררים ולמלחינים – אין די בה בכדי לאשר קיומה של אמנות יהודית. לאחרונה, פסענו אל מעבר לצעד הראשון של עצם קיומם של אמנים ממוצא יהודי."

אמריקנית שביקרה בפלשתינה ב־1946. הוא הצהיר אז ש'המשיחיות היא הרעיון הפורה ביותר והפרדוקסלי ביותר שברעיונות האנושיים'. תפקידה האוניברסלי לצוות לכל דור ודור לתת את חלקו בהקמת העתיד המקודש (בובר, 1985, 192). 'יעודו של עם ישראל בראשיתו, הוסיף בובר, היה משיחי אידאולוגי: 'פעילות המכוונת לבואה של מלכות שדי עלי אדמות'. זה היה כוח האמונה המלכד בגולה וגם התקווה שנאחזו בה היהודים לשוב לציון. שלום רצבי הבחיר שבדבריו של בובר לפני הוועדה 'הוא הדגיש בראש ובראשונה את ייחודה של הלאומיות היהודית, החותרת לחידושו של הקשר בין עמישראל לארצו במסגרתו של התהליך המשיחי, המכוון לגאולה האוניברסלית, ומשום כך בראש מעייניה לא המדינה אלא בניית חברת מופת, שתנאי מוקדם לה הוא ריכוזם של הכוחות הלאומיים המסוגלים לחדש את כוחם היוצר בארץ-ישראל' (רצבי, 1998, 202). לחברי הוועדה הבחיר בובר שהמפעל הציוני בארץ ישראל בשנות הארבעים הוא גם 'מפעל בעל משמעות אוניברסלית' (בובר, 1985, 177). רק בציון יוכלו היהודים לממש את האידאה המשיחית בתפקידם האוניברסלי. העם המשיחי נתפס כאויב האנטישמיות האנטימשיחית: אך טבעי הוא לתקוף את המוכיח (בשער) המשיחי.

אנחנו מבינים עתה שעשיית העבד היא אכן בעת ובעונה אחת גם אי עשייה. זוהי פעולה ללא התערבות, אם כי איננה ללא ביטוי, כך שאף הצלחה לא תהיה גלויה לעין. עשייה אשר בלא עשייה לא שמים לב אליה. הפעולה מתוך הדומיה התהומית של ההווה זוהי הדומיה של האדם הסובל מרצון. בפעולה הזאת ובדומיה של הסבל הרצוני בא לביטוי מלא מה שנאמר בספר: אתם עדי. אתם: כלומר אלה העניים והאביונים המופיעים לעתים וחוזרים ובאים. בעקבות

איזורים של אלה בלשון רבים מופיע בלשון יחיד עבדי. אתם כולכם, אתם המופיעים בהיסטוריה הנסתרת, כולכם יחד הנכם היחיד: עבדי, אשר ישראל קראתיו. רישומיה של התפיסה הזאת ניכרים גם באמונה בקיום הנסתרים, אשר דרך עולמם הסמוי מן העין הולכת ובוקעת הגאולה. אלה הם בחסידות האנשים מן השורה אשר פועלים בלב לבו של העולם בסתר חייהם הנבזים והבלתי מהודרים. הם מעבירים את רוע הגזרה ומקרבים את הגאולה. אם ברצוני לעבור ממישור התפיסה למישור הבלתי אמצעי של המציאות, הרי שאליבא דאמת עוברים דרך ההיסטוריה של ישראל ודרך ההיסטוריה של האנושות אותם עבדי ה' הנסתרים, אותם הסובלים מרצון, הנושאים בעול, הנחבאים אשר השתבצו ברצון הישועה הנפלא אל מי שמחשבותיו אינן מחשבותינו ולא דרכינו דרכיו; אותם אשר השתבצו ואשר נטלו על עצמם מתוך דעה צלולה להישאר מוסתרים באשפתו. מול אלה נעמדים האחרים, מול הנסתרים, המשיחים, אלה האחרונים המכונים בקלות יתרה משיחי שקר; אלה, אשר למען הגשמת הישועה ניתקו עצמם מן ההקשר של הישועה: אלה אשר ראו את עצמם כהגשמה ולא יותר כהכנה; אלה עומדים באמת בצלו של העבד, של זה שאינו זוכה להבנה, של העבד שאינו זוכה להבנה אלמנטרית, זה שנתפס כמשיח חד פעמי, והורם למקום העבד החד פעמי והסופי. הם עומדים בצלו, קדושים אדירים וחלשים ונוכלים למחצה, ודרכם מכוון צלו את גורלה הנסתר של האנושות. ביניהם לבין הנסתר מתפתחת ההיסטוריה העולמית הנסתרת, ההיסטוריה האמיתית.

שהיא נכונה בפרופ' בובר אני רוצה להגיד: אני כופר בקיום שני עולמות נפרדים, עולם הרוח ועולם הבשר. ואני כופר בשניות זו גם על יסוד לימודי בתנ"ך וגם על יסוד לימודי בספרי מדע ופילוסופיה ולא נכון הדבר שהנביאים דיברו רק על צדק, חסד ורחמים.

פרופ' בובר: לא אמרתי זאת.

ד. בן-גוריון: ייתכן שאין בעניין זה חילוקי דעות בין שנינו. אבל אני רוצה להדגיש שיחד עם הטפתם הלוהטת לצדק ולחסד ולרחמים - בישרו נביאי ישראל גם גאולה חומרית ומדינית לעמים. "ממזרח אביא זרעך וממערב אקבצך. אמר לצפון: תני, ולתימן - אל תכלאי; הביאי בני מרחוק, ובנותי מקצה הארץ". "ובנו חרבות עולם, שממות ראשונים יקוממו, וחדשו ערי חרב, שממות דור ודור - ובנו בתים וישבו, ונטעו כרמים ואכלו פרים - בימים ההם תושע יהודה, וירושלים תשכון לבטח".

יש להנחיל לנוער בארץ, וגם לנוער בגולה, חזון גאולה משיחי, גאולה יהודית ואנושית. והנוער שלנו ראוי לחזון זה; ואולי יותר מהנוער שבכל הדורות שקדמו לנו - הוא מוכשר לשאתו לא רק בפיו אלא בלבו ובמעשיו. אבל לא חזון ערטילאי. הנס שהתרחש בימינו הוא - שהוקם מכשיר הגשמה וביצוע לחזון הגאולה, והמכשיר הוא - מדינת ישראל. זאת אומרת העם הריבוני בישראל. ומשום כך - הבו גודל למדינה. זה לא סתם כלי. וודאי זהו כלי. הכל הוא כלי. גם ספר תורה. אין ספר תורה בלי קלף ובלי אותיות חרותות בדיו. אין אותיות פורחות באוויר. התורה דבוקה לכלי. ואל תזלזלו בכלי. כי בלי כלי אין כלום - בעולמנו זה. מדינה אינה רק מסגרת ארגונית ממלכתית. מדינה - פירושה חירות, עצמאות, חופש יצירה, היעדר שעבוד ותלות. היעדר מדינה - הוא גלות, שברחנו ממנה והתגברנו עליה, ושום גלורפיקציה הבאה לפייס ולהניח דעתם של תושבי הגלות, לא תביא אותנו חזרה לחיי נכר ושעבוד, גלוי או מוסווה. ונשמור על "הכלי" היקר הזה כעל בבת עינינו, כי הוא אתחלתא דגאולה, גאולה פורתא.

שמנתי - בעיות ביטחון, קליטת עלייה, איכלוס הנגב, עצמאות כלכלית ועוד ועוד - אני רוצה לעמוד על העניין, מדוע אנו מוכרחים להיות לעם סגולה ומדוע אנו מוכרחים להיות לאור גויים, ומדוע אנו יכולים להיות לעם סגולה ומדוע אנו יכולים להיות לאור גויים.

קודם כל אני רוצה להגיד, שצפויה לנו סכנה שאם לא נהיה עם סגולה - צפויה לנו סכנה שנהיה עם לבנטיני. היהדות שהיא פרנסה את העם במשך מאתיים השנים האחרונות, אשר יצרה את האבטואמנסיפציה, את ההשכלה, הספרות העברית, הספרות האידית, חוכמת ישראל, את תנועת הפועלים, את חיבת ציון, התנועה הציונית - היהדות הזאת אינה קיימת, היא נשמדה.

יש כרגע עוד היהדות הרוסית, שהיא סגורה לפי שעה, כלואה.

יש בעצם שני גושים יהודיים: הגוש האחד שחי בארצות האיסלאם, חי בארצות מדכאות, בארצות נחשלות, העמים שם מדוכאים והיהודים בהן מדוכאים עוד יותר, חסרי תרבות וחינוך; והגוש השני - הגוש הגדול - יבשת אמריקה. הגרעין הכי גדול זה בארצות הברית. כ-5.5 מיליון יהודים וכ-1 מיליון

מרות היסוד הפוליטי

מאחורי כל מה שאומר בן-גוריון בענייננו עומד, כמדומני, הרצון להקים את מרותו של היסוד הפוליטי, הריהו אחד ממצדדי אותו סוג של סקולריזציה, המטפח במרץ רב "רעיונות" ו"חזיונות", עד שמרחיקים הם את בני אדם מקולו של אל חי, וסקולריזציה זו נעשית בצורה של פוליטיזציה מופרזת. הפוליטיזציה של החיים נוגעת כאן ברוח עצמו. הרוח של כל רעיונותיו וחזיונותיו משתפל ונעשה לפונקציה של הפוליטיקה. גם תופעה זו, השוררת כיום בכל העולם כולו, שורשים עתיקי-ימים לה. והרי על כמה מבין מלכי ישראל מסופר שהעסיקו אפילו נביאי שקר, שנבואתם היתה כולה בחינת פונקציה של המדיניות.

קשורה קשר אמיץ עם כל מה שאמרתי היא בעיית הציונות שבימינו. אמר בן-גוריון, שנתרוקנה מכל תוכן חיובי וממשי, ושבעיני הדור הישראלי, אשר בן גוריון מדבר בשמו, נעשתה לאנכרוניסם אידיאולוגי. ציונות, כך בערך טוען הוא, הרי משמעה שאיפה לציון, ושאיפה זו הרי השיגה את מטרתה, לכן אין עוד תוך וטעם לציונות. אבל אלה שכתבו על דגלם את השם ציון, ראשית חובביה ואחריהם מי שקראו את עצמם בשם ציונים, לא התכוונו לדבר שהוא כבר בנמצא ושאינו אלא לרכשו מחדש. עדיין זוכרת נפשי מה שהרגיש במבע שם זה אותו חוג של צעירים ציוניים שנמנית עלינו כשישים שנה. אילו שאל אותנו אז השואל: "האם שואפים אתם למדינת יהודים בארץ ישראל?" עונים היינו: "אנו שואפים לציון, וכדי שתקום ציון, רוצים אנו לקנות לעמנו עצמאות בארצנו". ואף בימינו

עם העולם הזה לא רק הנאציזם-סוציאליזם היה בעיני בובר משיחיות שקר. בהרצאותיו ב-1938 באוניברסיטה העברית הוא איתר את הסכנות של 'משיחיות מדעית' בדיאלקטיקה של הגל ושל מרקס. מטרה משיחית עלולה להצדיק כל אמצעי למימושה. מקורה של משיחיות חילונית זו בנצרות ובאפוקליפטיקה של הגזירה הקדומה. האדם החילוני, בתשוקתו הפרומתאית הפילוסופית, בטוח ש'העולם, הפגום כל-כך, מתקרב והולך אל תיקונו המוחלט' (בובר, תש"ג, 36). אברהם שפירא מציין שבפילוסופיה המרקסיסטית של ההיסטוריה בובר מבחין ש'נתחלנה המשיחיות' (שפירא, 1987, 62). המשיחיות המרקסיסטית היא אפוא המשכה של החילונית הנוצרית, 'גלגול מודרני אופטימיסטי לאפוקליפטיקה' (בובר, 1964, 115-116).

יש עוד כמה וכמה ציונים המרגישים כך, ולא זקנים בלבד, ואפילו מכיר אני כאלה, שעלו ארצה וממשיכים כאן לחלום את החלום שלא נתגשם עד כה, חלום ציון. מקווים הם בכל מאודם, שמדינה זו כמות שהיא מהווה את הצעד הראשון בדרך לציון. אותה ציונות מדומה, שלא שאפה אלא למדינה, הגיעה לקצה על שום שהגיעה למטרתה. אולם הציונות האמיתית, אהבת ציון, הרצון להקמתה בבחינת "קרית מלך רב" (תהלים מ"ח, ג') שהריהו "המלך" (ישעיהו ו', ה'), חיה וקיימת. הבה נעורר אותה בלבבות שלא ידעוה, הן בגולה והן בארץ. כי מצטרפים אנו גם בארץ לתנועה שמטרתה ציון, כלומר שאיפה לכך, שמן החומר הזה, שבידינו תעלה ציון הבנויה. מצטרפים אנו לציוני ציון, בגולה ובארץ.

הדור הישראלי

מה שאמר בן-גוריון על הדור הישראלי בוודאי אמת הוא לגבי חלקו הגדול של דור זה. כמו בכל העולם חל בימינו שינוי מופלא ומובן כאחד: אחרי דור, שעל אף הגדולות שעשה לא יכול היה לקדם פני השבר והשוואה, בא דור אחר ונדבק באותו מימוש של רעיונות גדולים שנעשה בתקופתנו, יהי הוא רב או מועט - וודאי מה שנעשה אצלנו לא מועט הוא. אם בגלוי ואם בסתר לבם, חושדים בני דור זה ברעיונות בבחינת רעיונות ובוטחים בממשות בבחינת ממשות. האם רצוי להסביר פנים לממשותנות זו, לתאוות ממשות זו, העלולה לבלוע את הרעיונות שעוד בחיים, או שרצוי להתגבר עליה? והנה בא בן-גוריון וטוען שאמנם מת הוא הרעיון הציוני. אבל הרעיון המשיחי חי ויחיה עד לימות המשיח. ואני עונה לו בשאלה: בכמה לבבות של הדור הזה בארצנו חי הרעיון המשיחי בצורה שונה ממיעוטו הלאומני, המצטמצם בקיבוץ גלויות? רעיון משיחי שנעלמו מקרבו הכמיהה לגאולת האנושות והרצון להשתתף בהגשמתה אינו זהה עוד כל עיקר עם חזונו המשיחי של נביאי ישראל, כשם שאינו זהה עמו רעיון משיחי שחלפה מקרבו האמונה בביאת מלכות שדי.

האם יש לנו עוד "לשם"? אמרנו: "גאולה", "גאולת האדמה", "גאולת העבודה". אמרנו אפילו לפעמים "גאולת האדם בישראל". שורשו של הדבר היה מושג שבאמונה, אבל נטלנו ממנו אותו יסוד, אמרנו לגאול את האדמה ונתכוונו: לעשותה אדמת יהודים. אדמת יהודים לשם מה?

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: להוציא לחם מן האדמה!

פרופ' מ. בובר: לשם מה?

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: בשביל לאכול!

פרופ' מ. בובר: לשם מה?

ראש הממשלה ד. בן-גוריון: מספיק!

פרופ' מ. בובר: אני שואל: לאכול לשם מה? אני שואל: לחיות לשם מה? לא די לחיות. הרי כולנו יודעים, שבחיי היחיד לא די בזה. היחיד יודע שצריך לחיות "לשם", לא סתם לחיות. אלא כשהמדובר הוא בקבוצה, בעם, מיד משתנה הדבר. אומרים: עם חי למען עצמו. אני שולל את הדבר הזה. אני שולל זאת גם כלפי עמים אחרים, אלא שאין לי סמכות לדבר עליהם. מכל מקום, לגבי ישראל אני שולל זאת.

מעשה הסילוח, יצירת חבורות חבורות של בני עלייה, נעשה באופן כזה, שהאנשים שעלו ארצה היו לאמיתו של דבר אנשים הקשורים קשר אמיץ

6. סיכום: הכור שכבה

אחיד. בוזגלו, מנקודת מוצא שרוצה מסורתיות לאשכנזים ומזרחיים גם יחד, אומר: "אני רוצה לתקן את כור ההיתוך, לא להרוס אותו. צריך להיות מסר יהודי משותף, שבו למזרחיים יש מקום מסוים שלא נועד רק עבורם. נושא הפיוט, שהולך ומתבלט היום, לא נועד רק למזרחים, וכך גם הדגשת הח' והע'. אם מאבק על זהות, או יהודית ולא מזרחית, ואם מאבק על צדק, למה דווקא למזרחים?". (הארץ)

*

בן-גוריון אכן נכשל בבניין האומה. אך הוא נכשל לא מכיוון שהוא ניסה לבנות אומה, אלא משום שהוא ניסה לבנות אומה מלאכותית. אין אומה "ישראלית". יש אומה יהודית. האומה היהודית, היא שהצריכה כור היתוך, אך בן-גוריון, שלא הבין זאת, התיימר ליצור תחליף. מרוב שנאתו ליהדות הגלותית, הוא לא תפס שיש הבדל בין כור היתוך לא-גלותי לכור היתוך לא-יהודי, וזו היתה טעות חיוו. היה עליו לתפוס שתכלית הציונות, מעבר לתכלית ההרצליאנית הבסיסית, היא לעצב כאן זהות יהודית לא-גלותית. היה עליו לתפוס שמדינת היהודים היא מדינת היהודים, לא מדינת ה"עברים".

כור ההיתוך ה"עברי"-ממלכתי של בן-גוריון לא היה כור היתוך. הוא היה סטטוס-קוו. הוא לא ניסה כלל לגשר בין חילונים לדתיים באמצעות מצע-זהות לאומי משותף. במקום גישור, הוא הציע דו-קיום מנוכר במדינה שכל אזור בה הוא קנטון תרבותי. הסטטוס-קוו שימש מפלט מהאתגר הציוני שהפחיד את כולם, חילונים כדתיים. החילונים פחדו ופוחדים מהיהדות, והדתיים פחדו ופוחדים מהמודרניות. שני המחנות פחדו להיפתח, להכיר זה את זה, להעשיר זה את זה וליצור בסבלנות תרבות רב-ממדית. (אסף ענברי)

*

הרב צדוק יצהרי, ממנהיגי עולי תימן, כתב לדוד בן-גוריון בדצמבר 1949 מכתב ארוך ובו ציין:

אני אחד העולים הראשונים במרבד הקסמים [...] בארצנו, במדינתנו, בממשלתנו חזרנו להיות נרדפים בעוון דתנו ואמונתנו. וההבדל הוא קשה פי שבעים ושבעה כי בגולה נרדפנו ע"י גויים וכאן נרדפים ע"י אחינו בני הגזע שלנו, בני אברהם, יצחק ויעקב. ומה גדול הכאב ומה עצומה המכה כי אותם העסקנים, המנהלים, המפקחים והמטפלים במחנות העולים, הם הם רודפינו ומבזי תורתנו ולומדיה [...] מורים מסירים כובעי ראש וגוזזי פאות [...] מטפלים מחרפים ומבזים אותם ואת מסורת אבותם.

*